

Speech Ybo Buruma, raadsheer in de Hoge Raad bij het Gerbrandydebat van de NOVA, 6 juni 2018

'De maatschappelijke relevantie van de toegang tot het recht'

Ik sta hier voor u terwijl velen van u nog verhit zijn van het actievoeren. Het is eigenlijk een moment waarop een opzweepend verhaal eerder wordt verwacht dan een afgewogen beschouwing. Maar ik ben een rechter en een Nederlandse rechter past het niet om op te zwepen. Wat ik te zeggen heb, betreft het belang van de rechtsstaat. Overigens vermoed ik dat een deel van de actievoerders dat ook voor ogen heeft.

Het vertrouwen in de rechtsstaat is in het algemeen hoog in ons land – zo heeft bijna 70% van de bevolking vertrouwen in rechters, maar als je dat opsplitst naar opleiding zie je dat 86% van de hoogst opgeleiden vertrouwen in rechters heeft tegen 51% van de laagst opgeleiden. Mensen zonder diploma's wenden zich niet snel tot de rechter. Het kan zijn dat ze vinden dat ze hun eigen boontjes moeten kunnen doppen, maar het kunnen ook mensen zijn die slechte ervaringen hebben met bijvoorbeeld de politie en de leerplichtambtenaar of ambivalente gevoelens koesteren ten aanzien van uitkeringsinstanties en gezinszorg. In elk geval zijn het mensen voor wie het vertrouwen in de instellingen van de rechtsstaat minder vanzelf spreekt dan voor de meeste bezoekers van De Witte.

Het gaat vandaag om de maatschappelijke relevantie van de toegang tot het recht: 39% van de bevolking valt onder het bereik van het stelsel – velen van hen zijn laag opgeleiden. De toegang tot het recht staat onder druk, weten we sinds het rapport 'Andere tijden' van de Commissie Van der Meer, omdat de vergoedingen die rechtsbijstandverleners ontvangen niet meer gelden als een redelijke bijdrage voor de in een onder het stelsel vallende zaak geleverde rechtsbijstand. Hoe dat verband in elkaar steekt zien we als we de drie oplossingsrichtingen waarop de commissie heeft gewezen bekijken: de instroom het aantal toevoegingen, de inkomsten in het bijzonder de puntenvergoedingen van de advocaten en de bekostiging van het stelsel.

In 2016 werden 419.400 toevoegingen afgegeven. Ongeveer een derde van het totaalbedrag dat wordt toegevoegd betreft vakgebieden waar ambtshalve toevoegingen worden gegeven omdat de wet dat voorschrijft – denk aan strafrecht, asielrecht, BOPZ. Daar valt dus niet direct iets terug te dringen. Recent is er zelfs iets bijgekomen: de verplichte rechtsbijstand bij politieverhoren. In andere gevallen wordt een prijsprikkel gegeven om de instroom terug te dringen in de vorm van een eigen bijdrage. Dat is begrijpelijk. Het principe dat iemand in een rechtsstaat zich altijd tot de rechter moet kunnen wenden, betekent niet dat iedereen dat ook gratis moet kunnen; en in een democratie vind ik het niet meer dan logisch dat menig belastingbetaler niet de advocaat van elke zeurkous wil betalen die risicoloos – want gratis – het onderste uit de kan wil halen. Maar het is ongemakkelijk als minvermogene burgers met een juridisch probleem door de prijsprikkels afzien van het inschakelen van rechtsbijstand, terwijl ze wel het recht aan hun kant hebben. Denk aan ondernemers – zzp'ers - die machteloos zijn om iets te doen aan wanpresterende schuldenaren. En dan heb ik het nog niet over de grote moeite die een advocaat zich moet getroosten om in een civiele zaak aan een vergoeding van meer dan 15 punten – ooit bedoeld als equivalent van 15 uur werk – te komen.¹

Dat brengt me bij de tweede mogelijkheid: de verlaging van de puntenvergoedingen (en ik neem nu twee scenario's bijeen) waarbij het gaat om het aantal punten per zaak en/of het punttarief.² Van de 17.500 bij de NOVA ingeschreven advocaten zijn er 7400 die gesubsidieerde rechtsbijstand verlenen,

---

¹ Monitor tabel B13.1: 4,6% van de totale financiering in verbintenissenrechtelijke zaken gaat naar EXU.

² Een punt is niet langer grosso modo een uur resp minder per punt: in beide scenario's komen rechtsbijstandverleners op schaal 8-9 bij 1200 uur en hebben ze 1700 uur nodig om op schaal 12 te komen.

maar de aanwas neemt af en de vergrijzing neemt toe.³ De commissie-Wolfsen heeft gesteld dat een netto-inkomen mogelijk zou moeten zijn dat gelijk is aan het nettojaarinkomen van het maximum van schaal 12 voor rijksambtenaren (41.500 E netto) en de minister heeft gezegd dat dit een kraan is waar hij liever niet aan gaat draaien. Maar uit een enquête van de Vereniging Sociale Advocatuur Nederland (VSAN) blijkt dat ook ervaren advocaten (uitzonderingen daargelaten) niet in staat zijn om in de buurt van dit netto-inkomen te komen, ook al werken de meeste sociale advocaten ook voor betalende cliënten. Niet gek dus dat voor jongere advocaten werk in deze sector niet aantrekkelijk is. Nu kan men zeggen dat de markt dan maar zijn werk moet doen en de nieuwe advocaten dan dus ergens anders terecht komen. Maar dan vergeet men dat dit voor de mensen die van deze rechtshulp afhankelijk zijn niet geldt. Zij hebben een advocaat nodig.

De betrokken advocaten denken dan ook waarschijnlijk het eerst aan de derde oplossingsrichting die de bekostiging betreft. Misschien is pleitbaar dat het bij het officium nobile hoort dat de advocaten die zaken doen voor bedrijven en rijkere mensen een morele plicht hebben hun minder bedeelde collega's een beetje te steunen. Zo zou kunnen worden onderzocht of grote kantoren werkverbanden met sociale kantoren zouden kunnen aangaan, waarbij onder leiding van de specialist van de sociale rechtshulp een jonge high flyer leert wat het bijvoorbeeld is om iemand in de schuldsanering bij te staan. Dat gaat ten koste van de productie van die grote kantoren dat de stage voor zijn rekening neemt, maar deze "dienstplicht" levert hun jonge talenten in potentie bevredigende ervaring op wat de sociale kantoren iets kan helpen bij hun belangrijke werk.

Toch lijkt er ook van de kant van de overheid iets te moeten gebeuren, zelfs als er nog iets te doen is aan de instroom en de balie ook een helpende hand zou uitsteken. Een reden is dat er anomalieën in het systeem zitten. Ik noem bijvoorbeeld dat jaarlijks in 5000 strafrechtelijke zaken extra uren worden geschreven door de advocatuur, terwijl er tegelijk 12000 strafrechtelijke MK-zaken zijn waarbij zowel de rechtspraak als het OM meer voor krijgt dan voor eenvoudige zaken –die extra 7000 MK-zaken zijn echt niet allemaal betalende zaken. Een ander voorbeeld is dat zo'n 60% van de rechtsbijstandzaken zaken tegen de overheid betreft – strafrecht, bestuursrecht, sociale voorzieningen en sociale verzekeringen, fiscaal recht.⁴ Vanuit rechtsstatelijk perspectief ligt voor de hand om juist in die rechtsgebieden terughoudendheid te betrachten bij het afsnijden van de gang naar de rechter. Sterker nog, met het oog op de goede kwaliteit van de uitvoering van wetten zijn processen soms nodig. Daarom lijkt bijvoorbeeld betaling van advocatenkosten in een zaak over sociale zekerheidswetgeving van grensbewoners die minijobs in Duitsland verrichten te verdedigen. De Hoge Raad heeft daarover recent prejudiciële vragen gesteld aan het Hof in Luxemburg.⁵

De toegang tot het recht is te belangrijk om het enkel als een probleem voor de advocatuur of voor de minister voor rechtsbescherming te beschouwen: het is een gemeenschappelijk probleem voor overheid en samenleving. Het gaat er niet alleen om dat advocaten graag een schaal 12-inkomen willen. Er is immers iets mis als een derde deel van de bevolking dat toch al niet veel vertrouwen in de overheid heeft de weg naar het recht niet kan vinden. Het recht schrijft in veel zaken rechtsbijstand voor hen voor en in (bijv civiele) zaken waarin dat niet het geval is, staat de fairness op het spel voor mensen die van de gefinancierde rechtshulp afhankelijk zijn. Daarom is het uit het oogpunt van de rechtsstaat belangrijk dat de sociale advocatuur niet leegloopt. En daarom moeten de balie en het kabinet een spoedige oplossing vinden.

---

³ Monitor Tabel B11.12. 2012: 3366 in de leeftijd 21-40 en 2257 in leeftijd ouder dan 50; 2016: 2982 in de leeftijd 21-40 en 2585 in leeftijd boven 50.

⁴ Op voet van Monitor tabel B7.4: 253.000 van 419.000 toevoegingen.

⁵ HR 2 feb 2018, ECLI:NL:HR:2018:127.